

CTITORI ȘI CTITORII BISERICEȘTI DIN CUPRINSUL ȚINUTULUI ROMAN, ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

*

CHURCH FOUNDERS AND CHURCH FOUNDATIONS IN THE ROMAN COUNTY IN THE 19TH CENTURY

*

LES FONDATEURS ET LES FONDATIONS D'ÉGLISES DANS LE COMTÉ ROMAN AU XIXE SIÈCLE

Georgiana Mădălina MARIUȚAC¹

Rezumat: Ctitorul și ctitoria reprezintă concepte complexe, care nu pot fi explicate, astăzi, prin termeni sinonimi, care să reflecte cu adevărat semnificația lor. Termeni echivalenți, dar aproximativi, sunt considerați, pentru ctitor, cei de întemeietor, fondator, iar pentru ctitorie, așezământ, instituție, biserică, mănăstire, construcție. Statutul de ctitor era extrem de respectat, drepturile, privilegiile, dar și obligațiile ctitorului fiind stabilite prin *typica*, un document care reglementa relația dintre neamul ctitorilor și ctitorie. Sociologi, istorici sau juriști au definit, de-a lungul timpului, aceste privilegii și obligații: ctitorul primea distincții onorifice (numele lui era înscris pe plăcile și pietrele comemorative); avea dreptul la tablou votiv, alături de familie, după caz; numele ctitorului era trecut în pomelnic și menționat la sfântul jertfelnic; ctitorul și urmașii aveau loc rezervat pentru rugăciune, iar rămășițele pământești erau păstrate în lăcașul de cult ctitorit. În toate cele trei ocoale ale Ținutului Roman, cel de Sus, de Mijloc și de Jos, existau moșii și proprietăți deținute de familii boierești care au jucat un rol însemnat în istoria României, familii din care au făcut parte domnitori, cărturari, oameni de știință sau oameni de cultură, de la Bogdan și Hermeziu, până la Vârnav și Sturdza. Ctitoriile au fost făcute nu numai de români, ci și de armeni și sași, ortodocși și catolici, atât de familiile boierești, cât și de enoriașii locului, de preoți, episcopi, negustori sau, pur și simplu, de oameni cu „dare de mână”.

Cuvinte cheie: ctitor, ctitorie, Ținutul Roman

*

Abstract: The founder and the foundation are complex concepts that cannot be explained today by synonymous terms that truly reflect their meaning. Equivalent, but approximate terms are considered for the founder, creator, builder, and for the foundation, settlement, institution, church, monastery, building. The status of founder was highly respected, with the rights, privileges and obligations of the founder being established by *typica*, a document regulating the relationship between the family of founders and the foundation. Sociologists, historians and jurists have defined these privileges and obligations over the years: the founder received honours (his name was inscribed on commemorative plaques and stones); he was entitled to a votive painting, together with his family, where appropriate; the founder's name was written in the diptych and mentioned at the holy altar; the founder and his descendants had a place reserved for prayer and the remains were kept in the place of worship. In all three districts of the Roman County, the Upper, Middle and Lower (Ocolul de Sus, Ocolul de Mijloc, Ocolul de Jos) there were lands and properties owned by noble families who played a significant role in

---

¹ Doctorand – Facultatea de istorie, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava; Consilier superior – Direcția Județeană pentru Cultură Neamț,

the history of Romania, families that included sovereigns, intellectuals, scientists and cultural figures, from Bogdan and Hermeziu, to Vârnăv and Sturdza. The foundations were made not only by Romanians, but also by Armenians and Germans, Orthodox and Catholics, by noble families, as well as by local parishioners, priests, bishops, merchants or simply by people with affordable financial resources.

Key words: founder, foundation, Roman County

*

Resume: Le fondateur et la fondation sont des concepts complexes qui ne peuvent être expliqués aujourd'hui par des termes synonymes qui reflètent réellement leur signification. Des termes équivalents, mais approximatifs, sont considérés pour le fondateur, créateur, bâtisseur et pour la fondation, établissement, institution, église, monastère, bâtiment. Le statut de fondateur était très respecté, les droits, privilèges et obligations du fondateur étant établis par la typica, un document réglementant les relations entre la famille des fondateurs et la fondation. Sociologues, historiens et juristes ont défini ces privilèges et obligations au fil des ans: le fondateur recevait des honneurs (son nom était inscrit sur des plaques et des pierres commémoratives); il avait droit à un tableau votif, ainsi que sa famille; le nom du fondateur était inscrit dans le diptyque et mentionné à l'autel sacré; le fondateur et ses descendants disposaient d'un lieu réservé à la prière et les restes étaient déposés dans le lieu de culte. Dans les trois provinces du Comté Roman, Ocolul de Sus, Ocolul de Mijloc et Ocolul de Jos, il y avait des domaines et des propriétés appartenant à des familles nobles qui ont joué un rôle important dans l'histoire de la Roumanie, des familles qui comprenaient des souverains, des savants, des scientifiques et des hommes de culture, de Bogdan et Hermeziu, à Vârnăv et Sturdza. Les fondations ont été réalisées non seulement par des Roumains, mais aussi par des Arméniens et des Allemands, des orthodoxes et des catholiques, par des familles nobles, ainsi que par des paroissiens locaux, des prêtres, des évêques, des marchands ou simplement par des personnes disposant de ressources financières.

Mots clés : fondateur, fondation, Comté Roman

Ctitorul și *ctitoria* reprezintă concepte complexe, care nu pot fi explicate, astăzi, prin termeni sinonimi care să reflecte cu adevărat semnificația lor. Termeni echivalenți, dar aproximativi, sunt considerați, pentru *ctitor*, cei de întemeietor, fondator, iar pentru *ctitorie*, se folosesc cei de așezământ, instituție, biserică, mănăstire, construcție.

Definițiile cel mai simple, oferite astăzi de dicționarele explicative, arată o origine slavonă a termenilor și precizează sensuri apropiate ale acestora: *ctitorul*, drept întemeietor, fondator al unei instituții, asociații sau, mai ales, biserici, iar *ctitoria*, ca biserică, mănăstire, instituție etc. întemeiată de un ctitor. Accentul se pune, în mod clar, pe semnificația religioasă a ctitoriei și a actului ctitoririi.

Așadar, fondatorul purta numele de *ctitor*. Același termen era utilizat pentru cei care înzestrau ulterior lăcașul de cult, sau îl restaurau. Ctitor putea fi oricine își permitea acest lucru: persoane fizice, bărbați și femei, dar și persoane juridice:

comunități, asociații și chiar așezămintele². Eforturi de tipologizare au împărțit ctitorii între cei *de fapt* și *de drept*³. *Ctitorii de fapt*, „marii ctitori”, erau cei care veneau cu inițiativa și susțineau financiar construirea și înzestrarea unui edificiu religios, în timp ce *ctitorii de drept* erau reprezentați de membrii familiei ctitorului, cei care nu se implicau financiar în ctitorirea efectivă a lăcașului de cult⁴, un fel de ctitori „prin alianță”. O altă categorie era reprezentată de *ctitorii secundari*, cei care își aduceau contribuția la înzestrare, renovare, pictura religioasă a lăcașului⁵.

Dorința de a efectua un act caritabil prin susținerea financiară a construirii unei instituții publice datează mult înainte de Evul Mediu. Creștinismul a dezvoltat această practică a investiției publice sub forma filantropiei, ca un dar către Dumnezeu, în speranța unei mântuirii viitoare a ctitorului și a familiei acestuia⁶. Cu rădăcini în Vechiul și Noul Testament practica ofrandelor aduse divinității reprezenta una dintre modalitățile cele mai importante care contribuiau la salvarea sufletului credinciosului.

O ctitorie, în opinia istoricului Ștefan Gorovei⁷, era menită să înveșnicească numele omului medieval, iar biserica devenea cea mai nimerită construcție care să asigure ctitorului și familiei sale viața veșnică. Ctitorirea certifica starea socială a ctitorului și familiei sale și reprezenta, în același timp, un garant al obligațiilor acestuia față de ctitoria sa. Ctitoria, la rândul ei, își asumă obligații față de cel care a întemeiat-o. Dreptul de ctitorie în Țările Române îndeplinește aproape aceleași prevederi ca și cele stabilite de canoanele și legile bizantine⁸.

Statutul de ctitor era extrem de respectat. Drepturile, privilegiile, dar și obligațiile ctitorului erau stabilite prin *typica*, un fel de carte „ctitoricească”⁹, care reglementa desfășurarea liturghiei, disciplina religioasă, acordarea drepturilor onorifice, situația materială și financiară a locașului de cult, solicitările ctitoriei și ale patrimoniului acesteia, în principal.

Sociologi, istorici sau juriști, precum: Henri H. Stahl¹⁰, Ștefan Gorovei¹¹, Gheorghe Cronț¹², Valentin Georgescu¹³, Maria Magdalena Székely¹⁴, Igor Sava¹⁵ au

---

² Gheorghe Cronț, *Dreptul de ctitorie în Țara Românească și Moldova. Constituirea și natura juridică a fundațiilor din evul mediu*, în „Studii și Materiale de Istorie Medie”, vol. IV, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1996, p. 82.

³ Diana Eșanu, *Daniile și ctitoriile femeilor din familiile domnești în Moldova Medievală. O încercare de tipologizare*, în „Buletinul Cercurilor Științifice Studentești”, Nr. 17-18, 2011-2012, Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia, Alba Iulia, p.49.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Anna Adashinskaya, *Ktetor: Practices of Ecclesiastic Foundation, Sponsorship, and Patronage in Late Byzantium and Balkan Slavic Countries*, Central European University. Department of Medieval Studies, Budapest, Hungary, pp. 2-3.

⁷ Ștefan S. Gorovei, *Puterea. Ctitorii și genealogii*, în „Anuarul Muzeului Bucovinei”, XLV, Editura Universității „Ștefan cel Mare” Suceava, 2018, p. 78.

⁸ Gheorghe Cronț, *op. cit.*, p. 88.

⁹ Igor Sava, *Domeniul mănăstiresc în Țara Moldovei în a doua jumătate a secolului al XIV-lea - secolul al XVI-lea*, Editura Pontos, Chișinău, 2012, p.59.

¹⁰ Henri H. Stahl, *op.cit.*, pp. 162-189.

definit aceste privilegii și obligații: ctitorul primea distincții onorifice (numele lui era înscris pe plăcile și pietrele comemorative); avea dreptul la tablou votiv, alături de familie, după caz; numele ctitorului era trecut în pomelnic și menționat la sfântul jertfelnic; ctitorul și urmașii aveau loc rezervat pentru rugăciune, iar rămășițele pământești erau păstrate în lăcașul de cult ctitorit; ctitorului i se oferea asistență spirituală și i se făceau slujbe speciale, atât în timpul vieții, cât și după; avea dreptul de administrare a ctitoriei și de a alege conducătorii acesteia; ctitorii puteau fi găzduiți și întreținuți în biserică sau mănăstire în împrejurări mai grele. Dreptul de ctitorie nu se stinge și era moștenit de urmași. Celui care nu-și îndeplinea obligațiile față de lăcașul întemeiat, „răului ctitor”, i se putea, însă, retrage calitatea¹⁶.

Odată cu privilegiile, ctitorii trebuiau să îndeplinească și obligații față de lăcașul întemeiat. Cele mai importante erau legate, desigur, de susținerea financiară și înzestrarea cu cele necesare: vase, veșminte, obiecte și cărți de cult.

În perioada feudală românească, persoanele care se aflau în poziția de a susține financiar și material construcția unui lăcaș de cult se bucurau de prestigiu public deosebit. Dacă actul ctitoririi rămânea îndeosebi un privilegiu al voievozilor, boierii nu se puteau ridica la un rang echivalent decât dacă susțineau și ei o ctitorie¹⁷. Mântuirea prin întemeierea unui lăcaș de cult acorda claselor superioare aura harului divin devenind, astfel, una dintre modalitățile cele mai importante prin care poporul era ținut în dogmatism, ignoranță și superstiție¹⁸.

Dreptul de ctitorie a fost preluat în țările române adaptat realităților istorice. Au apărut, astfel, ctitorii de tipul bisericilor, mănăstirilor și schiturilor, episcopii și mitropolii, bolnițe, adăposturi pentru călători, instituții de binefacere, spitale sau instituții de învățământ¹⁹. Sub protecția voievozilor, fenomenul ctitoririi a luat amploare. Bisericile și mai ales mănăstirile au devenit posesoare de mari domenii funciare datorită acestui sprijin, dar și unui alt factor determinant – așezarea comunității rurale în jurul ansamblului monahal.

În următoarele secole, mănăstirea și alte câteva așezăminte cu rol social, economic și cultural, instituite de canoanele bisericești prin practica ctitoririi, au devenit instituții prin care autoritatea locală exercita guvernarea. Domeniul mănăstiresc încorporează teren arabil, vii, livezi, păduri, fânețe, iazuri, precum și bunuri aflate în posesia sau proprietatea țăranilor aserviți mănăstirilor (case, ogoare, vii, livezi, fânețe).

---

¹¹ Ștefan S. Gorovei, *op.cit.*, p.77.

¹² Gheorghe Cronț, *op.cit.*, p. 106.

¹³ Valentin Al. Georgescu, *op.cit.*, p.160.

¹⁴ Maria Magdalena Székely, *Femei-ctitor în Moldova medievală*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A.D. Xenopol»”, XXXII, Iași, 1995, p. 443.

¹⁵ Igor Sava, *op.cit.*, pp.59-60.

¹⁶ Valentin Al. Georgescu, *op. cit.*, p. 160.

¹⁷ *Ibidem*, p. 78.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Gheorghe Cronț, *op. cit.*, p. 88.

În Moldova, domnitorii manifestau un interes deosebit pentru viața monahală, ridicând ctitorii și întreținându-le pe cele existente.

Dezvoltarea domeniului mănăstiresc începând cu a doua jumătate a secolului al XIV-lea

contribuie la întărirea caracterului universal al proprietății în perioada respectivă și la creșterea impactului acesteia din punct de vedere economic, social, juridic, politico-ideologic și cultural asupra societății. Mănăstirile, uneori și bisericile, devin adevărate centre ale activității economice, implicate în exploatarea agricole și meșteșugărești, schimburi comerciale, „agenți economici activi, privilegiați, în ultimă instanță, de către stat”²⁰.

În perioada anterioară Regulamentelor Organice, Statul și Biserica se aflau în strânsă interdependență. Statul era condus de Domni cu ajutorul Adunărilor, al căror președinte era mitropolitul, iar Domnul deținea prin intermediul marilor logofeți un rol important în organizarea Bisericii²¹. Episcopii administrau după bunul plac averile eparhiilor, iar domnul nu intervenea decât atunci când avea nevoie de sprijin material. A existat, așadar, o „legătură de reciprocitate amicală, prin care Biserica a obținut o influență mare în Stat, dar și Statul, la rândul său a obținut o influență considerabilă în afacerile bisericești”²².

Această relație de reciprocitate avea să se rupă odată cu introducerea Regulamentelor organice, care au pus accent pe „amestecul statului în treburile Bisericii”²³. Autoritatea statală a început să intervină tot mai mult în felul în care erau administrate averile bisericești, iar acest lucru s-a făcut în timpul celor trei „domni regulamentari”: în Țara Românească, Alexandru Ghica (1834-1842) și Gheorghe Bibescu (1842-1848), iar în Moldova, Mihail Sturdza (1834-1849). Acest proces al supravegherii Bisericii de către Stat s-a derulat în trei etape²⁴: înființarea unor Ministeri ale Cultelor (*Logofeția Credinței*, în Țara Românească - 1831, respectiv *Vornicia Credinței* în Moldova - 1844; înființarea unor *Case Centrale Bisericești* în ambele țări (1834 în Muntenia, 1835 în Moldova), care cumulau venituri de la anumite mănăstiri; mai târziu (1840 și 1847 în Țara Românească, 1844 în Moldova), în Casele Centrale s-au vărsat și veniturile mitropoliilor și episcopiilor, astfel că ierarhii au pierdut dreptul de administrare și control exclusiv al averilor eparhiilor pe care le păstoreau.

Secolul al XIX-lea este caracterizat, practic, de strădania continuă a politicii de a limita puterea ierarhiei bisericești. Preocuparea cea mai mare a diverselor guverne s-a îndreptat către averile bisericești, dintre care unele se aflau în folosința Locurilor Sfinte (mănăstirile închinat), iar altele în cea a ierarhiei și a egumenilor de mănăstiri

---

²⁰ Igor Sava, *op. cit.*, p.21.

²¹ Paul Lucian Brusanowski, *Stat și Biserică în vechea Românie între 1821-1925*, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2010, p. 25.

²² Simeon Reli, *Relațiile dintre Biserică și Stat în România veacurilor trecute*, București, 1938, p. 2.

²³ Ioan C. Filitti, *Principatele române de la 1828 la 1834*, București, 1934, p. 114.

²⁴ Paul Lucian Brusanowski, *op. cit.*, p. 26.

(mănăstirile pământene). În prima jumătate a secolului al XIX-lea, autoritatea guvernamentală s-a străduit și, în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, a și reușit, să secularizeze aceste averi și să le folosească în scopul declarat al modernizării țării. Drept consecință, Biserica a intrat într-o profundă criză materială și spirituală. Instituțiile bisericești și personalul clerical nu mai aveau sprijin material, averile bisericești erau, practic, „sechestrare” de Stat. Într-un final, tot autoritatea guvernamentală a fost cea care a identificat căile de rezolvare a dificultăților financiare prin care trecea Biserica și care duceau și la o criză spirituală a societății. În 1893, s-a emis, astfel, *Legea clerului mirean*, prin care preoții primeau salarii de la Stat și *Legea Casei Bisericii*, în 1902²⁵.

Deși, prin ingerința Statului în treburile bisericești, acesta a devenit acum cel mai important „ctitor”, o analiză a originii ctitorilor și a localizării ctitoriilor demonstrează că, în această perioadă, spre deosebire de cele dinainte, cei mai mulți ctitori au fost boierii și proprietarii de moșii. Dacă, în celelalte perioade, ierarhia era dominată de voievozi și domni, urmași de marea boierime, într-o epocă în care principala preocupare era modernizarea societății, boierii erau primii care își înscriau numele în pisanii.

În toate cele trei ocoale ale Ținutului Roman, cel de Sus, de Mijloc și de Jos, existau moșii și proprietăți deținute de familii boierești care au jucat roluri însemnate în istoria României, familii din care au făcut parte domnitori, cărturari, oameni de știință sau oameni de cultură, de la Bogdan și Hermeziu, până la Vârnav și Sturdza. Ca toate familiile boierești din Moldova, și-au îndreptat atenția asupra construirii edificiilor religioase, donării de sate, seliști, vii, prisăci, păduri sau heleștee. Pe lângă bunuri imobile, acestea au dăruit diverse obiecte de cult, icoane, acoperăminte pentru tetrapod, tipsii de argint, epitrahile, potire, cruci din metale prețioase sau cărți liturgice valoroase.

Repertoriul ctitoriilor bisericești din cuprinsul Ținutului Roman în secolul al XIX-lea cuprinde câteva lăcașuri de cult care au influențat nu numai viața religioasă, ci și pe cea socială, educațională (într-o perioadă în care clericii reprezentau singura clasă instruită), culturală și, uneori, chiar și politică.

Astfel, Biserica „Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul”, din satul **Boghicea**, comuna omonimă, a fost ctitorită, la 1785, de boierul Gheorghe Stroiescu și soția sa, Adela. A fost zidită din piatră și cărămidă. Deși documentele sunt contradictorii în acest sens, mai apare și numele altui ctitor, e drept, ceva mai târziu, în 1842, Profira Scorțescu²⁶. Încă de la 1816, Boghicea, „Boghiceni” cum erau numiți atunci, făceau parte din Ocolul de Sus, ținutul Roman și aparțineau căminarului Anastasă

---

²⁵ Paul Lucian Brusanowski, op. cit., p. 9.

²⁶ I. Constantinescu, *Memoriu de starea bisericelor și a parohiilor rurale ortodoxe din cuprinsul Județului Roman, 1980*, în „Biserica Ortodoxă Română. Revistă Periodică Ecclesiastică”, XV, nr. 2, p. 185.

Scorțescu²⁷. După anul 1831, conform documentelor istorice²⁸ și până la 1849, Boghicea apărea ca aparținând Profirei Scorțescu²⁹. Biserica era construită din cărămidă iar faptul că nu avea nicio pisanie nu ajuta la lămurirea situației. Poseda, la vremea aceea, după, legea rurală, 8½ fâlcii de pământ, iar preotul paroh era C. Theodorescu³⁰.

Familia Scorțescu era originară din Scorțești, Moldova, și s-au făcut cunoscuți, mai întâi, prin Dumitrașco Scorțescu, al cărui nume apare într-un zapis din 1753, apoi prin Toader Silion Scorțescu, căpitan, menționat într-un act din 1762³¹. Serdarul Anastase Scorțescu, ajuns apoi căminar, era fiul lui Toader. Hatmanul Alecu Scorțescu, era fiul căminarului Nestor și era căsătorit cu Profira, fiica vornicului Constantin Aslan, „de la care derivă descendenții actuali”³².

În comuna Bozieni, satul **Crăiești** (cândva comună alături de satele A Treia Parte și Bălușeștii Mici) din plasa Fundul, aflat la confluența pâraurilor Chiselița și Zimbrul, spre nord-est de satul Bozieni, se află Biserica de lemn „Cuvioasa Parascheva”. Ctitorită la 1680, de Episcopul Ioan al Romanului și Gheorghe și Ștefania Bîrcă, soția sa, membri ai comunității locale, biserica de lemn este inclusă pe lista monumentelor istorice.

Ioan a ocupat scaunul episcopal de la Roman între 1674-1685, în vremuri grele, în care turcii și tătarii prădau tot ce le stătea în cale. A câștigat dragostea enoriașilor săi prin blândețe și milostenie. A fost un apropiat al mitropoliților Varlaam și Dosoftei. Printre ctitoriile sale se numără și Mănăstirea Mera din ținutul Vrancei, locurile sale natale, mănăstire desăvârșită apoi de neamul Cantemirilor. Biserica Ortodoxă Română l-a canonizat în 2008, cu zi de prăznuire la 30 august, intrând în calendar cu numele Sfântul Ierarh Ioan de la Râșca și Secu.

Deși din punct de vedere arhitectural nu prezintă însemnătate deosebită, biserica a fost declarată monument istoric, probabil, pentru faptul că s-a păstrat în condiții foarte bune aproape trei secole și jumătate.

Donig Simionescu și mama sa Ana, o familie de armeni, proprietarii moșiei **Simionești**, din comuna Cordon, au fost ctitorii lăcașului de cult ortodox de aici, „Botezul Domnului nostru Iisus Hristos și Sfinții Ioachim și Ana”. În sat a fost construită, inițial, de către Alecu Bălănescu, proprietar de moșie la 1720, o biserică cu hramul „Sf. Voievozi”. Din cauza ruinei, a fost desființată în anul 1885. În scurtă vreme, la 1898, a început reclădirea ei³³, cu noul hram al „Botezului Domnului nostru

---

²⁷ Corneliu Istrati, *Condica Visteriei Moldovei din anul 1816*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Iași, 1979, p. 16

²⁸ *Ibidem*, p. 94.

²⁹ Dumitru Ciurea, *Moldova sub domnia lui M. Sturza*, Iași, 1947, p. 243.

³⁰ I. Constantinescu, *op. cit.*, p. 185.

³¹ Octav George Lecca, *Familiiile boerești române*, Institutul de Arte Grafice și Editura „Minerva”, 1899, p. 528.

³² *Ibidem*, p. 528

³³ Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, Direcția Patrimoniului Cultural Național, București, 1974, p. 755

Iisus Hristos și Sfinții Ioachim și Ana”. Episcopul ortodox din Roman, posibil Ionichie Flor, a refuzat inițial să o sfințească, pe motiv că ar fi construită în stil armenesc, dar a revenit apoi asupra deciziei. Ctitorii, Donig Simionescu și mama sa Ana, erau armeni, comunitate numeroasă în Ținutul Romanului și în municipiul Roman. Familia Simionescu a contribuit și la ridicarea Bisericii Armenești din Roman, iar în cimitirul „Eternitatea” din oraș există o capelă de forma unei bisericuțe asemănătoare celei din Simionești care aparține, de asemenea, familiei Donig Simionescu. Clopotele bisericii din sat au fost turnate din material foarte scump, aramă și argint donat de aceeași familie³⁴.

Fostă mănăstire, acum biserică de mir, Biserica „Sf. Treime” din satul **Doljești**, comuna Doljești, se află la marginea de sud a satului. Preotul Athanasie Vasilescu afirma că în jurul mănăstirii, cam la 30 de metri de zidurile ei, erau chiliile călugărilor, care s-au păstrat până în 1896, când au fost dărâmate, iar materialul rămas, vândut la licitație, deși casa egumeniei era în stare bună și ar fi putut fi păstrată drept casă parohială³⁵. Construcția bisericii a început la 1764, dar același autor vorbește despre două documente datate 1702, care vin în sprijinul opiniei că organizarea mănăstirii este mai veche. Considerarea anului 1764 ca fiind cel al înființării mănăstirii este o eroare a unui preot care a slujit aici între 1854 și 1892, și care a scris un sinodic în care a notat ca dată a înființării mănăstirii, data zidirii bisericii, adică anul 1764. Aici, timp de aproximativ un secol, o mănăstire de călugări a desfășurat o viață monahală aproape în izolare, în jurul unei bisericuțe de lemn construită la 1670 și renovată apoi, la 1764, de hatmanul Vasile Ruset.

Biserica din Doljești se aseamănă din punct de vedere al planului de construcție cu Biserica „Sfinților Teodori” din Iași. În biserică se găsesc mormintele ctitorilor: Hatmanul Vasile Roset (Ruset) și Dionisie Hudici. Având în vedere datarea mormintelor, 1767, se pare că cei doi ctitori principali nu au apucat să-și vadă biserica terminată și că finalizarea ei se datorează comunității locale, așa cum este menționat și în pisanie.

Hatmanul Vasile Ruset, cu rădăcini în neamul Cantemirilor, era o fire pioasă, ctitor și epitrop, printre altele al așezământului „Sf. Spiridon” din Iași. Spre sfârșitul vieții, după multe gesturi creștinești, se va călugări sub numele de Varlaam, fiul său, Iorest Ruset urmându-i calea³⁶.

Ieromonahul Dionisie Hudici, ridicat din rândul micii boierimi la mijlocul secolului al XVIII-lea, s-a remarcat în plan religios și cultural prin ctitoriile sale, prin credința și prin smerenia sa. Familia Hudici are rădăcini încă din vremea lui Alexandru cel Bun, iar pe timpul lui Constantin Cantemir, documentele îl menționează pe vornicul de poartă Bejan Hudici, bunicul lui. Dumitrache (numele său de botez) s-a ocupat cu neguțătoria, a reușit să strângă bani și să cumpere moșii, ajungând la funcția

³⁴ Emilia Țuțuianu, Cristiana Bortaș *et al.*, *Cordun – monografie*, Ed. Mușatinia, Roman, 2013, p. 244.

³⁵ Athanasie Vasilescu, *Monografia Mănăstirii și comunei Doljești din Județul Roman*, 1930, p. 11.

³⁶ Marius Constantin Chelcu, *O scrisoare din Târgul Piatra de acum două veacuri: contribuții la istoria orașului*, în „Anuarul institutului de istorie «A.D. Xenopol»”, tom XLVIII, 2010, pp.265-266.

de medelnicer al doilea. La aproximativ 40 de ani, îmbracă rasa monahală și ctitorește, la Doljești, o bisericuță de lemn, cu hramul „Sf. Nicolae”. Dorința cea mai mare rămâne, însă, ridicarea unei biserici de zid. Pentru că nu avea posibilități financiare, își leagă numele de cel care era atunci mare spătar, Vasile Ruset, căruia, în schimbul banilor pentru construcție îi promite moșiile Cordăreni și Săpoteni. În 1764, atunci când biserica a fost finalizată, Vasile Ruset a întors lăcașului cele două moșii, „pentru hrana și chivernisala părinților lăcuitori”³⁷.

Inclusă în Lista Monumentelor Istorice, Biserica „Pogorârea Sf. Duh” din **Dulcești**, comuna cu același nume, a fost zidită, așa cum se menționează și în Pisanie, la începutul secolului al XVII-lea, în 1605. Din pisanie reiese clar că biserica s-a ridicat pe temelia alteia, probabil una de lemn. Este menționată existența unor „ctitori primitivi”, nu și numele lor însă, așa că paharnicul Caraiman și soția sa, Anastasia, se înscriu în rândul ctitorilor. Ion Caraiman este menționat în documente încă de la 15 septembrie 1585 când deținea dregătoria de pârcălab al Cetății Neamțului. Ulterior, s-a aflat lângă Petru Șchiopul, căruia i-a stat alături în pribegia din Ungaria³⁸. După această perioadă, îl regăsim pe Ion Caraiman, mare paharnic, capucehaie la Constantinopol, împreună cu solii principelui Transilvaniei, unde a reprezentat interesele Movileștilor până la 1603. A revenit în Moldova și s-a ocupat de administrarea moșiilor și de ctitorirea bisericii, a fost atras din nou în intrigi politice și, deși se bucura de sprijinul Marelui Vizir, a fost ucis de aliații lui Ștefan Bogdan în decembrie 1609.

Deși refăcută în secolul al XIX-lea, biserica păstrează încă ziduri ale vechii biserici și caracteristici ale secolului al XVII-lea. În 1887, V. A. Urechia identifica aici șapte pietre de mormânt, din care s-au mai păstrat doar pietrele lui Constantin și Alexandru Hurmuzaki, urmași ai familiei de boieri Hurmuzaki. Constantin a jucat un rol însemnat în comitetul pentru Unirea Principatelor, a fost deputat, ministru de justiție, vicepreședinte al Camerei, dar se îmbolnăvește grav și este înmormântat la moșia de la Dulcești. Lângă el, este înmormântat fratele său, Alexandru (Alec) Hurmuzaki, publicist și membru al Academiei, deputat în Dieta Bucovinei și în camera Austriacă³⁹.

Zidită la 1664, Biserica „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul” este amplasată în satul **Budești**, comuna Făurei. Vechea denumire a satului este Budeștii Ghicăi care, alături de Climești, Micșunești, Făurei și Tatomirești, constituiau comuna Budeștii-Ghicăi.

Până la sfârșitul secolului XIX, biserica a fost sprijinită de boierii proprietari ai moșiei, iar după 1866, când țărani au fost împroprietăriți, a fost întreținută de comunitatea locală. Ctitorul, Toma Cantacuzino, este unul dintre cei patru fii ai lui Andronic Cantacuzino, care a trăit în Țara Moldovei, în timpul primei domnii a lui

---

³⁷ Mihai Bogdan Atanasiu, *Un monah putnean din Țara de Jos: Dionisie Hudici*, în „Analele Putnei”, nr. 1, 2013, pp.183-193.

³⁸ Mihai Anatolii Ciobanu, *Marele paharnic Ioan Caraiman și câteva date despre neamul său*, în „Analele Științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza» din Iași”, tom LXV, 2019, p. 290.

³⁹ Octav George Lecca, *op. cit.*, pp. 277-278.

Ștefan Vodă Tomșa (1611-1615). A devenit ureadnic de Piatra și a avut mai multe moșii întărite de domnitorii care au urmat. Toma Cantacuzino a fost căsătorit de două ori, mai întâi cu Efimia Bașotă, apoi cu Ana, și a avut trei copii: Ștefan Cantacuzino, paharnic, Nastasia, căsătorită cu Ion Racoviță, al căror fiu, Mihai Racoviță, va deveni domn al Moldovei, și Catrina, căsătorită cu Velicico Costin⁴⁰. A avut averi și relații importante la Constantinopol, iar prin căsătoriile cu fete de mari boieri, a fost prezent în mediul boierimii din Țara Moldovei și și-a creat o puternică bază economică, prin zestrea bogată căpătată de la socri, la care se vor adăuga resursele proprii obținute din afacerile funciare pe care le desfășura în acea perioadă.

În raza satului **Gâdinți**, din comuna Gâdinți, se găsește Biserica „Sfântul Dumitru”. Începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, odată cu vornicul Manolache Bogdan, moșia Gâdinți a intrat în posesia familiei boierești Bogdan. Una dintre cele mai vechi familii din Moldova, are rădăcini încă din secolul XV. În decursul secolului al XVII-lea, documentele menționează boieri din această familie „ocupând mari demnități”⁴¹. Ctitorii bisericii „Sf. Dimitrie”, Dimitrie (Emanoil) Bogdan și soția, Georgeta, apoi Lupu Bogdan continuă această stăpânire a familiei Bogdan asupra moșiei Gâdinți și în secolul al XIX-lea. Dimitrie (Emanoil) Bogdan a fost nepotul Anicăi Ghika-Cefale și al lui Manolache Bogdan, fost spătar, care a murit tragic la Gâdinți în urma unui accident.

Biserica cu hramul „Sfântul Dumitru” a fost zidită între anii 1806-1812 și este declarată monument istoric. Are forma de corabie și este realizată în stil bizantin.

Lângă peretele nordic al bisericii se află mormântul boierului Constantin Rolla (1818-1879), fost militant unionist și ministru în guvernele Moldovei. Dintre donațiile ctitorului s-au păstrat până astăzi catapeteasma, icoana Maicii Domnului și icoana Sfântului Dimitrie. Clopotele datează din 1780 și 1815, fiind aduse tot de ctitori de la o altă biserică.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, atât comuna **Horia**, cât și singurul ei sat, se numeau Elisabeta-Doamna și fuseseră înființate la 1878, prin daniile de pământ pentru tinerii căsătoriți. Comuna avea o bisericuță de lemn la cimitir, cu hramul „Sf. Ierarh Vasile”. Era în stare bună, adusă dintr-o altă comună și clădită aici la 1880. În satul nou, Panait Donici, proprietarul moșiei Valea-Ursului, a ctitorit o biserică de zid, din cărămidă și piatră, la 1896, cu hramul „Pogorârea Sf. Duh”. Biserica este construită într-un stil care o diferențiază de celelalte construcții de acest tip. Este realizată într-un stil clasic-autentic, care îmbină cele trei tipare antice: ionic, corintic și doric.

Panait Donici, ctitorul bisericii, a fost fiul lui Miron Donici și al Paraschivei, fiica marelui postelnic Dimitrie Drăghici, fondatorul satelor Valea Ursului și Giurgeni, din Ținutul Roman, precum și cel care a înființat primul așezământ spitalicesc particular. Panait Donici a deținut funcții importante, precum cea de inspector general

---

⁴⁰Sergiu Bacalov, *Aspecte din viața și activitatea marelui vornic Toma Cantacuzino. Secolul al VII-lea*, în „In honorem Alexandru Moroșanu: Studii de istorie medievală, modernă și contemporană a românilor”, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2012, pp. 49-55.

⁴¹ Octav George Lecca, *op. cit.*, p. 77.

al Lucrărilor Publice din Moldova, căpitan și comandant al batalioanelor de geniu din Moldova și Muntenia, Ministru al Agriculturii, Comerțului și Lucrărilor Publice. Este întemeietorul Școlii Naționale de Poduri și Șosele din București. Sub administrarea lui s-au construit podurile de la Giurgeni și Horia.

Biserica „Sf. Împărați Constantin și Elena” se găsește în satul **Stejaru**, comuna Ion Creangă, sat care a purtat denumirea de Golani (Avereștii de Jos) și făcea parte din comuna Averești. Între 1850 și 1852, s-a ridicat în vatra satului o biserică de cărămidă arsă, încrustată cu bârne de stejar, cu hramul „Sf. Constantin și Elena”. Ctitorii bisericii erau George A. Sturdza și soția sa, Maria Ghica Sturdza.

Descendent al ilustrei familii Sturdza, care a jucat roluri importante în istoria României, George A. Sturdza era fiul lui Alexandru și al Ecaterinei (Catinca) Sturdza. Bunicul său a fost Dumitru Sturdza, din Miclăușeni, mare logofăt al Moldovei, fiul lui Ioan Sturdza, la rândul lui, mare logofăt și mare vornic⁴². Născut la 1841, George a urmat studii la Berlin, apoi s-a căsătorit cu Maria Ghica, fiica cea mare a scriitorului Ion Ghica. Maria s-a născut în 1852, la Constantinopol. Deși fetele de boieri urmau, de obicei, studii în străinătate, Maria a studiat acasă, cu profesori particulari. Cei doi sunt și ctitorii castelului de la Miclăușeni. Au avut o fiică, Ecaterina Cantacuzino, căsătorită cu Șerban Cantacuzino. Spre sfârșitul vieții, rămasă văduvă și fără copii, aceasta s-a călugărit sub numele de monahia Macrina.

Construită în satul **Bozienii de Sus**, din comuna Ruginoasa, Biserica „Înălțarea Domnului” este datată în timpul lui Vasile Lupu, ctitorul său, așa cum arată pisania de deasupra ușii: „Această sfântă biserică s-a zidit din temelie de fericitul întru pomenire Vasile Vodă Voievodul și după vremi fiind...stricăciune și răsipit, acum cu ajutorul lui Dumnezeu s-a prefăcut precum se vede de dumnealui Todirașcu Balș vel spătar, fiul...Lupului Balș vel logofăt...și prăznuiește același hram a...Înălțarea Domnului”⁴³.

Marele logofăt Lupu Balș, foarte bogat, era proprietarul, prin moștenire, al moșiei Bozieni. Aici a și murit, la 6 noiembrie 1844, la doar 52 de ani. Pentru ca averea să nu încapă pe mâinile risipitorului său fiu, Grigore, Lupu Balș numește printre administratorii averii sale inclusiv pe Mitropolitul Veniamin Costachi⁴⁴.

Există și ipoteza istoricului Nicolae Stoicescu⁴⁵, cel care îl consideră drept ctitor al acestei biserici pe marele paharnic (vel ceașnic) Gheorghe Coci, fratele domnitorului, care a fost proprietarul moșiei Bozieni. Un argument în favoarea acestei ipoteze este faptul că soția marelui ceașnic Gheorghe Coci, răposată în 1649, este înmormântată în această biserică. Familia boierilor Balș, proprietari ai moșiei Bozieni au fost ctitorii Turnului clopotniță.

---

⁴² Octav George Lecca, *op. cit.*, p. 465.

⁴³ Marcel Drăgotescu, Adriana Comaniciu, *Monumente istorice și de arhitectură din județul Neamț*, Ed. Nona, Piatra-Neamț, 2003, p. 148.

⁴⁴ Mihai Dim. Sturdza (coord.), *Familiiile boierești din Moldova și Țara Românească*, vol. I, Ed. Simetria, București, 2004, pp. 285-286

⁴⁵ Nicolae Stoicescu, *op.cit.*, p. 117.

În pronaos există trei morminte, primul prezentând ornamente de inspirație orientală, inscripțiile arătând că acolo se odihnește soția lui Gheorghe Vel Ceașnic care a murit în vremea domniei lui Vasile Lupu, la 1649⁴⁶.

Biserica a suferit de-a lungul timpului reparații și consolidare datorate cutremurelor de pământ, atât la jumătatea sec. al XIX- lea, odată cu ridicarea turnului clopotniță, cât și în anul 1916. Ultima intervenție a fost făcută în perioada anilor 2000-2001, lucrări în regim de urgență, pentru stopare a fenomenului de fracturare a zidurilor și a deplasării turnului clopotniță.

Menționată de catagrafiile basarabene la 1809⁴⁷, Biserica „Sf. Spiridon” din satul **Vulpășești**, comuna Sagna, era, inițial, una din lemn, ctitorită de episcopul Ioanichie, la 1757. În 1871, se păstrau încă ruine de biserică și case boierești⁴⁸. Pe locul bisericii de lemn se construiește, sub îndrumarea preotului Haralambie Pilat, între 1892 și 1895, o altă biserică de zid.

Ctitorul primei biserici, episcopul Ioanichie, era din ținutul Neamț, cu „metania” din schitul Slătiroul (Vovidenia)⁴⁹. În 1746, a fost numit stareț al Mănăstirii Neamț, iar în anul următor devine episcop al eparhiei Romanului, misiune pe care o îndeplinește timp de 22 de ani. A fost ctitor al multor schituri și mănăstiri, precum Bogdana, Cașin, Soveja, Sihastru, Buluc, Lepșa, Savu. În Roman, la Mănăstirea Precista Mare, a înființat primul spital public finanțat de biserică, urmat de un altul întemeiat în incinta Mănăstirii „Sf. Prooroc Samuel” din Focșani⁵⁰. Cea mai cunoscută ctitorie a sa rămâne schitul Vovidenia, de la Mănăstirea Neamț, pe care îl ridică în 1749, în locul unui alt schit vechi, „Slătioru”. Biserica de lemn va purta hramul „Intrarea în Biserică a Maicii Domnului”. Aici se vor aduna peste 60 de călugări, iar schitul va fi închinat Mănăstirii Neamț. În 1769, episcopul se stinge din viață și este înmormântat în pridvorul Mănăstirii Neamț⁵¹.

Biserica „Cuvioasa Paraschiva”, din satul **Secuieni**, comuna Secuieni, a fost construită, în 1762, de postelnicul Nicolae Vîrnav și soția sa Despa. În același an, a sfințit-o episcopul Ioanichie al Romanului.

Este o biserică de zid, din piatră și cărămidă. Structura de corabie de la exterior este dublată de cea în formă de cruce la interior.

A fost consolidată în 1886, i s-a construit un pridvor și a fost acoperită cu tablă de către Gheorghe Morțun și Dumitru Ioan proprietarii moșiei la acea dată. În 1938, s-a pictat în interior în stil bizantin.

---

⁴⁶ Gheorghe Balș, *Bisericile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, Fundațiunea Regele Ferdinand I, București, 1933, p. 173.

⁴⁷ Constantin N. Tomescu, *Știri catagrafice din Biserica Moldovei în 1809*, în „Arhivele Basarabiei”, anul III, nr. 1, 1931 p. 175.

⁴⁸ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 926.

⁴⁹ Ioanichie Bălan, *Pateric Românesc*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1990, p. 284.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, p. 285.

Citorul bisericii, Neculai Vârnab a fost mare jitnicer, boier hotarnic în ținuturile Neamț și Bacău, ginerele lui Purice, „cel de-al doilea ctitor” al schitului Iucșești (Roman) și tatăl lui Gheorghe Vârnab, al lui Constantin Vârnab și al Ilincăi, soția lui Teodor Gorovei. Marele jitnicer Neculai a stăpânit o parte din „baștina” familiei, moșia Secuieni, unde avea și câțiva oameni scutiți de dări, s-a judecat și el pentru vechea moștenire a hatmanului Dinga (moșia Fârloești și fântânile de păcură) și a murit înainte de 1784, pentru că în catastifele de Vistierie scutirele de dări au trecut pe seama „casei” sale⁵².

Așezarea Secuionilor (Săcuieni sau Săcoiane) a ajuns în posesia familiei Vârnab după ce Ilina, fata lui Gligorie (Grigorie Grecul) vinde o parte din Secuieni lui Eremia Vârnab.

Numele satului provine, după unii, de la populația de secui din zonă, familii aduse din Ardeal și împrăștiate, probabil, de boierii de aici: „Săcucanii sânt în județul Roman, în sus de Cuciulați. E pomenit și în documente de mai târziu, ca în 1799 (1572) Iulie 16. Își are numele dela un străvechiu Secuiul sau ne arată o veche colonie de Secui”⁵³.

Istoricul Mihai Costăchescu vorbește despre boierul Dragotă Săcuianul, ceașnic, pe care Ștefăniță Voevod I-a decapitat la Roman, pe 7 septembrie 1523. Pe tatăl acestuia îl chema Iachim Săcuianul, după satul său, Săcuieni. Istoricul presupune că acesta este fratele Ioachim al lui Ștefan cel Mare.

Ctitorită în 1879, Biserica „Coborârea Sfântului Duh” este o biserică de rit romano-catolic, amplasată în satul **Adjudeni**, la o distanță de 2 km, spre nordul comunei Tămășeni.

Satul s-a format pe vremea lui Alexandru cel Bun, aici retrăgându-se românii persecutați în Transilvania, așa cum, de altfel s-a întâmplat pe toată Valea Siretului. Din secolul al XVII-lea, localitatea este menționată în documente ca „Agiudeni”, de pe Siret, ținutul Roman. Vorbind despre comunitatea din „Giudena”, la 1762, părintele Ioan Hrisostomul de Giovanni, prefectul misiunii călugărilor franciscani din Moldova, spune că aici erau 140 de catolici care nu aveau biserică și erau deserviți de preotul din Răchiteni⁵⁴. Un raport scris la 1776 despre bisericile catolice din Moldova scrie că în „Giudeno” sunt 300 de suflete cu parohie, biserică și casă pentru preot⁵⁵.

După aproape un secol în care centrul parohial a fost împărțit între Adjudeni, Tămășeni și Răchiteni, în 1861, a fost reînființată Parohia Adjudeni, de-sine-stătătoare. Va fi coordonată timp de peste trei decenii de preotul Alfons Manfredi, ctitorul primei

---

⁵² Petronel Zahariuc, *Contribuții la istoria familiei Vârnab de la sfârșitul secolului al XVI-lea până la domnia lui Ioniță Sandu Sturza*, în „Local și național la 100 de ani de la Marea Unire. Reflecții botoșănene”, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2019, p. 59.

⁵³ Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Ed. Viața Românească, Iași, 1932, p. 349.

⁵⁴ Dănuț Doboș, *Adjudeni – Coborârea Sfântului Duh*, în „Lumina creștinului”, ianuarie, 1995, pp.9-10

⁵⁵ *Ibidem*.

biserici de piatră de la Adjudeni, construită între în perioada 1879-1880⁵⁶. Decedat la 11 august 1890, este primul preot înmormântat aici, dar nici până în prezent, mormântul său nu a fost găsit. Probabil mormântul s-a aflat în biserica de piatră, peste care s-a construit biserica de astăzi, în 1972.

În 1928, Biserica „Coborârea Duhului Sfânt” a fost refăcută, iar în anul 1972, a fost construită o nouă biserică, în stil neogotic de dimensiuni impresionante.

Biserica „Sf. Nicolae”, din satul **Trifești**, comuna Trifești, datată 1799, este o ctitorie a familiei de boieri Balș, proprietari de moșii întinse în Moldova, inclusiv în Ținutul Roman. Ctitorii lăcașului de cult erau fiul lui Lupu Balș, Constantin Balș, vel logofăt de Țara de Jos, împreună cu soția sa Ancuța, așa cum reiese din pisania plasată deasupra ușii pridvorului.

Constantin Balș, mare logofăt, era cel de-al treilea fiu al logofătului Lupu Balș. Era căsătorit cu Ana Catargioaica și a avut șapte copii. El era cel numit „ciuntul Balș” care „fiind boer avut și cu vază mare a avut curajul să răspundă domnitorului fanariot care zicea boerilor că va face o dare nouă «ba nu vei face măriia ta, că țara nu o vrea.» Frumos exemplu de patriotism!”⁵⁷, scria O. G. Lecca. A fost posesorul unor averi imense, care cuprindeau moșii, vii, case, pe care le-a lăsat, prin testament, copiilor săi.

În interior se păstrează o icoană a Maicii Domnului, îmbrăcată în argint aurit de către Iordache Ruset la 20 iunie 1820.

Biserica este foarte solidă, ridicată din cărămidă și piatră, cu temelie de piatră, și adăpostește cărți de mare valoare documentară, precum Viețile sfinților (1712), Evanghelia de la Iași (1762), Antologhian (1767), Pidalion (1814), Tipicul Sfântului Sava (1816). Între naos și pridvor se află două firide tainice, plasate de o parte și de alta, plus încă una similară la baza turnului. În vremurile de restriște, aici se ascundeau toate odoarele, după care locul se zidea, se tencuia și văruia. În naos se află mormântul Ruxandei Ghica, fiica Catincăi Balș.

Lăcaș care adăpostește mormântul cronicarului Miron Costin, Biserica „Duminica Tuturor Sfinților” din satul **Miron Costin**, comuna Trifești, a fost ctitorită de Ieremia Vistiernicul, la 1520, în vremea lui Ștefăniță-Vodă, așa cum arată și pisania. Așezată inițial în curte ca o piatră de mormânt, pisania a fost zidită ulterior în peretele pridvorului atunci când acesta a fost refăcut.

Planul bisericii este asemănător cu cel al bisericii din Șipote, județul Iași (1507) și cu cel al bisericii din Văleni (1519). Datorită deselor lucrări de refacere, este greu de afirmat dacă decorurile au aparținut arhitecturii originale, cu atât mai mult cu cât nu sunt specifice pentru perioada lui Ștefan cel Mare sau Petru Rareș. Intervențiile ulterioare au modificat structura, aceasta păstrând puține caracteristici specifice secolului al XVI-lea⁵⁸. Pe fațadă sunt amplasate la absida mare firide lungite și ocnițe din veacurile XV și XVI, dar faptul că ele sunt prezente și pe partea corespunzătoare

---

⁵⁶Dănuț Doboș, *O carte despre Adjudeni*, în „Lumina creștinului”, aprilie, 2005, p. 11

⁵⁷ Octav George Lecca, *op. cit.*, p. 38.

⁵⁸ Octav George Lecca, *op. cit.*, p. 38.

pronaosului, confirmă ipoteza că au fost mai degrabă amplasate aici în secolul al XVII-lea. Turnul a fost adăugat ulterior.

În biserică se regăsește piatra de mormânt a lui Vasile Costin, datată 1685. În acest mormânt, V.A. Urechia afirmă că au fost așezați Miron Costin și soția lui⁵⁹. Marele Dicționar Geografic al României notează că „acest sat datează dinaintea de 1508, după cum se constată din o piatră ce d. V. A. Urechia a aflat în biserica și care poartă această dată. Biserica actuală este făcută la 1520 de un boier și reînnoită în urmă de Stefan Tomșa. În această biserică d. V. A. Urechia a descoperit, în August 1886, mormântul cronicarului moldovean Miron Costin, decapitat din ordinul Domnului Moldovei C. Cantemir, în Decembrie 1691, pe una din piețele orașului Roman. Acest sat se numea în vechime Bărboși sau Barbești și era moșia cronicarului Miron Costin”⁶⁰.

În satul **Sofrăcești**, din comuna Trifești, la 1833, a fost construită pe temelie de piatră, o biserică din cărămidă și piatră, cu hramul „Sf. Nicolae”, în locul alteia de lemn, pe cheltuiala marelui postelnic Gheorghe Vârnav, așa cum atestă pisanția: „Acesta sfântă biserică, s-a făcut din temelie cu cheltuiala totă a Dumisale Cuconului Ghiorghe Biv, Vel postelnic Vârnav - în vremea Pre Sfinției Sale D. D. Veniamin Mitropolitul Moldovei și Sucevei la anul 1834, August 4”⁶¹.

Începuturile familiei Vârnav datează din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Gheorghe Vârnav a fost boier important în ținutul Neamțului și al Romanului, „a fost sulger, mare clucer, mare stolnic, mare spătar, mare paharnic, mare agă și mare postelnic, stăpân în vechea moșie a familiei, Secueni (unde și avea „toată așezarea”), pentru care s-a judecat cu multe dintre rudele sale, precum și peste părți din moșiile Iucșești și Șofrăcești”⁶².

O hotarnică a satului Șofrăcești, din 20 martie 1827, stabilea că jumătate de sat aparținea postelnicului Gheorghe Vârnav, iar o alta, din 3 noiembrie 1837, această parte de sat trecea în proprietatea fiului lui, spătarul Alecu Vârnav⁶³.

Schitul Giurgeni, cu hramul „Nașterea Maicii Domnului”, din satul **Giurgeni**, comuna Valea Ursului, a avut hramul „Tăierea Capului Sf. Ioan” și a fost ctitorit în 1738, de călugărul Ghedeon, pe locul dat de Ioniță Stachie. Inițial, metoc al episcopiei Roman⁶⁴, spre mijlocul secolului al XIX-lea, devine schit și apoi mănăstire de maici: „Este așezat pe coasta unui deal. Are o biserică frumoasă și bine întreținută. Sunt 32 de călugărițe”⁶⁵. Unele opinii susțin că schitul a fost făcut după 17 octombrie 1738.

---

⁵⁹ V. A. Urechia, *Miron Costin. Opere Complete*, tomul II, Tipografia Academiei Române, București, 1888, p. 601.

⁶⁰ George Ioan Lahovari, *Marele Dicționar Geografic al României*, Societatea Geografică Română, 1898, vol. I, p. 627.

⁶¹ I. Constantinescu, *op. cit.*, p. 182.

⁶² Petronel Zahariuc, *op. cit.*, p. 60.

⁶³ *Ibidem*, p.23.

⁶⁴ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 327.

⁶⁵ George Ioan Lahovari, *op. cit.*, vol III, p. 538.

O listă a mănăstirilor și schiturilor din Moldova publicată în 1834, înainte de urcarea la tron a lui Mihail Sturza, menționează că schitul Giurgeni făcea parte din Eparhia Romanului, Ținutul Romanului.

Biserica de zid a fost construită în 1833, din cărămidă, cu ziduri groase, așezată pe temelie de piatră, în formă de cruce. Altarul are o fereastră la est, naosul are abside nu foarte adânci, dar late. Între naos și pronaos se află doi stâlpi laterali pe care se sprijină arcada bolții. Catapeteasma are valoare deosebită, este pictată și realizată din lemn de stejar și tei. Printre obiectele valoroase se află icoana Maicii Domnului, dăruită Mănăstirii Giurgeni în 1831, un epitaf de la 1903, icoane praznicale, potire, cădelnițe, crucifixe.

În aceeași comună, în satul Valea Ursului, a fost construită Biserica „Sf. Mare Mucenic Dimitrie”, între 1844 și 1846, ctitorul său fiind boierul Dumitru Drăghici, proprietarul moșiei Giurgenilor. Biserica a fost ridicată din piatră necioplită și din cărămidă. Catapeteasma datează din anul construirii bisericii, la fel și mai multe icoane, pictate în stil neo-bizantin. În interiorul curții se găsesc mormintele ctitorului, Dumitru Drăghici, ale lui Panait Donici și ale unor preoți care au slujit bisericii.

Într-un sat așezat pe pârâul Moreanca, **Văleni**, din comuna cu același nume, a fost ridicată, în anul 1519, Biserica „Sf. Patruzeci de Mucenici”, de către postelnicul Cozma Șarpe, așa cum arată pisania așezată în dreapta intrării. Cozma Șarpe este fiul lui Gănescu Șarpe, descendent din boierii Stravici din secolul XV. A devenit postelnic la 1502, în vremea lui Ștefan cel Mare, dar după ce uneltește împotriva lui Ștefan și este descoperit, fuge în Polonia unde cere ajutorul regelui pentru înlocuirea domnului⁶⁶.

Biserica este construită în stilul arhitectural al bisericilor din vremea lui Ștefan cel Mare. Planul este în formă de navă, similar Bisericii „Sf. Ioan” din Piatra-Neamț.

Membră a vechii familii nobiliare Styrcea, prin căsătoria cu Ioan (Iancu) Stârcea, Ecaterina Stârcea (Styrcea) Văleanca, cea care a adus conacul și domeniul Văleni în familia cu descendență încă din secolul XIV, a ctitorit aici o clopotniță din piatră și cărămidă la 1878, dar și școala satului și multe alte clădiri. În turnul clopotniței sunt șapte clopote, patru mari și trei mai mici. Inscripția de pe clopot atestă că în „anul 1879, iulie 18, s-a vărsat acest clopot pentru ecclesia din comuna satul Văleni sau Skeia districtul Roman, 1879. Cu cheltuiala proprietarei acestei moșii: Văleni sau Skeia și Moreni, Catinca Stârcea Văleanca spre a sa pomenire și a neamului său, sub administrația lui Ion Rei și s-a lucrat de fabricantul Vasile Focoraș din Petrauți Bucovi”⁶⁷.

Deși nici până în prezent nu s-a descoperit un act de întemeiere a **Episcopiei Romanului**, aceasta a jucat, de-a lungul istoriei, un rol însemnat în apărarea și promovarea patrimoniului istoric și cultural românesc, contribuind și la consolidarea

---

⁶⁶ Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, Ed. Enciclopedică Română, București, 1971, pp.328-329.

⁶⁷ I. Constantinescu, *op. cit.*, XIV, nr.12, p. 923.

municipiului Roman, vreme de sute de ani, ca important reper economic, istoric, administrativ, cultural și de credință ortodoxă în Moldova.

Cea mai veche biserică din **municipiul Roman** este cea de la Episcopia Romanului, cu hramul „**Sf. Parascheva**”. Un document din 16 septembrie 1408 arată că Alexandru cel Bun a dăruit bisericii „Sf. Parascheva” din Roman, acolo unde este înmormântată mama sa, cneaghina Anastasia (soția lui Roman Mușat), două sate în Moldova. La acea dată, aici exista, așadar, o biserică⁶⁸. Atenția deosebită a domnitorului față de acest lăcaș de cult este dovedită și de alte documente în care se menționează că, în schimbul a două sate, zugravii Nechita și Dobre vor zugrăvi două biserici, una fiind cea din târgul Romanului, cealaltă urmând a fi stabilită⁶⁹.

Ctitorul bisericii stă sub semnul incertitudinii: ar putea fi Roman I Mușat, de vreme ce aici este înmormântată soția lui, Anastasia; ar putea fi, totodată un conducător feudal dintr-o perioadă anterioară; s-a vehiculat chiar varianta ctitoririi ei de către Alexandru cel Bun⁷⁰.

Trecerea timpului, dimensiunile mici și, probabil, intrarea în ruină a vechiului lăcaș, l-au determinat pe Petru Rareș să ridice biserică nouă la Episcopia Romanului. Lucrările au început în 1542, sub conducerea lui Luca, meșter din Transilvania și supravegherea episcopului Macarie⁷¹. Construcția a durat opt ani, finalizându-se în 1550, prin grija soției lui Petru Rareș, Elena Doamna și a fiilor Iliăș, Ștefan și Constantin, așa cum reiese din inscripția originară, în care numele fiului Iliăș a fost șters, ca urmare a convertirii acestuia la islamism.

Intervențiile făcute în perioada episcopilor Ioanichie (1747-1769) și Leon Gheucă (1769 -1786) asupra lăcașului de cult nu au afectat foarte mult structura, până la lucrările efectuate în 1805, la inițiativa episcopului Gherasim. În interiorul bisericii se aflau doi pereți care despărțeau naosul, pronaosul și exonartexul. Melchisedec Ștefănescu scrie că acesta a crezut că „ar fi mai bine ca privirea interiorului bisericii să nu se împiedice prin cei doi pereți interiori. Astă feliu de vandalism s-au urmată, pe la începutul veacului prezent și la alte biserici de stilul acesta: la Neamț, la Slatina”⁷². Pereții despărțitori s-au înlăturat și s-a intervenit cu pictură nepotrivită în ansamblu.

Reper istoric și arhitectural, catedrala Episcopiei Romanului s-a impus și prin frumusețea zugrăvelii interioare. Supusă unor numeroase controverse, povestea picturilor interioare este marcată de trei etape: secolul al XVI-lea, secolul al XVIII-lea și secolul al XIX-lea.

Pridvorul și pronaosul sunt singurele zone în care se mai păstrează pictura originară. Intervențiile executate în perioada episcopilor Ioanichie și Leon Gheucă au

---

⁶⁸ Vasile Drăguț, Corina Nicolescu (coord.), *Monumente istorice bisericesti din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Ed. Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași 1974, p. 211

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 211.

⁷¹ Marcel Drăgotescu, Adriana Comaniciu, *op. cit.*, p. 149.

⁷² Melchisedec Ștefănescu, *Chronica Romanului și a episcopiei de Roman: De la anulul 1392 pana la anulul 1714*, vol. I, p. 186.

însemnat o nouă frescă în naos, altar și turla bisericii. Au urmat apoi intervențiile din perioada episcopului Gherasim, care au dus la noi picturi în zona pereților demolați și alte picturi în turlă și calotele pronaosului. O acțiune de restaurare din anii 1926-1927 a fost la fel de nefericită, cu zone de dozare incorectă a substanțelor chimice care au dus la ștergerea desenului⁷³.

În schimb, restaurarea efectuată între 1980 și 1983 s-a dovedit a fi o reușită, care a însemnat redescoperirea unei opere de o valoare inestimabilă.

Situată în imediata apropiere a Episcopiei Romanului, **biserica „Precista Mare”** a fost zidită de Doamna Ruxandra, văduva lui Alexandru Lăpușeanu, în 1568. Biserica a trecut însă printr-o serie de prefaceri „și chiar reconstruită, încât clădirea actuală, nu mai are nici una dintre caracteristicile secolului XVI-lea”⁷⁴.

Doamna Ruxandra a ridicat biserica pe locul alteia mai vechi, iar lucrările s-au desfășurat în prima parte a scurtei domnii a lui Bogdan Lăpușeanu (1568 -1572).

În 1753 a fost refăcută din temelii de către episcopul Ioanichie, cu sprijinul voievodului Constantin Racoviță. Episcopul Ioanichie a reconstruit-o pe vechile temelii, dar nici din această construcție nu s-a păstrat decât turnul-clopotniță. „Ori pentru nesoliditatea zidirii, ori pentru că nu era destul de încăpătoare”⁷⁵, în 1787 biserica a fost din nou reconstruită. Reconstruirea s-a făcut sub coordonarea egumenului Gherasim Pruteanul. Au mai urmat apoi și alte refaceri. În 1797, egumenul Vartolomei Pruteanul, cu sprijinul episcopului de Roman de atunci Veniamin Costachi, transformă bolnița Mănăstirii „Precista Mare” într-un spital al săracilor cu zece paturi și un medic ce îndeplinea și atribuțiile de farmacist⁷⁶.

Între anii 1825-1826 a fost pentru a treia oară refăcută din temelii. În 1834, după cutremurul din 1829, s-au efectuat alte reparații, la interevenția domnitorului Mihail Sturdza și a Mitropolitului Veniamin Costachi, sub coordonarea egumenului Macarie Baltag Basarabeanul.

Un nou cutremur impune alte intervenții pentru consolidarea bisericii. După intervențiile de la sfârșitul secolului al XIX-lea și din secolul XX care s-au adăugat peste cele dinainte, arhitectura s-a îndepărtat de forma originală. Bolta moldovenească ce susține turla masivă de deasupra naosului este singura care mai amintește de ctitoria Doamnei Ruxandra.

După atâtea prefaceri, din zugrăveala interioară nu mai poate fi analizat nimic cu certitudine. Catapeteasma, în schimb, datează din prima jumătate a secolului XIX, sculptorii și pictorii având ca model iconostasul catedralei episcopale din Roman, creație a lui Eustație Altini la 1805⁷⁷.

---

⁷³ Marcel Drăgotescu, Adriana Comaniciu, *op. cit.*, p. 150.

⁷⁴ Gheorghe Balș, *Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacul al XVI-lea*, 1928, p. 152.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 153.

⁷⁶ Marcel Drăgotescu, Adriana Comaniciu, *op. cit.*, p. 152.

⁷⁷ Marcel Drăgotescu, Adriana Comaniciu, *op. cit.*, p. 152.

Turnul-clopotniță atrage atenția prin ineditul construcției realizată la 1753, la inițiativa episcopului Ioanichie. Refăcut în 1816, atunci când s-au adăugat cele patru contraforturi, turnul păstrează forma dreptunghiulară și cele două etaje.

Biserica Albă, cu hramul „Sf. Voievozi”, care a impresionat, întotdeauna, prin culoarea albă a fațadelor și a interiorului, a fost zidită la 1695 de vel-Spătarul Vasile Cantacuzino, „după ce se surpase cea veche, ce fusese zidită de Ștefan Tomșa, după ce existase ca la 100 de ani”⁷⁸.

Este posibil ca lăcașul de cult să se fi aflat în centrul unui așezământ monastic, fapt dovedit și de o mențiune documentară din 1777, care arată că biserica „Sf. Voievozi” a avut și chilii⁷⁹. Melchisedec Ștefănescu consideră însă că această biserică n-a fost vreodată mănăstire: „În Moldova, din vechime, bisericile, cea mai mare parte, se construiau din lemn. Spre deosebire de acestea, cele de piatră, poporul le numea, cum și până astăzi le numesc, mănăstiri”⁸⁰.

Biserica Albă este o construcție masivă, cu ziduri de piatră și cărămidă. Deși a suferit lucrări de refacere și restaurări, biserica păstrează multe trăsături originare. Dar din vechea zugrăveală interioară, dacă a avut-o, nu s-a păstrat nimic⁸¹.

Calități deosebite are pisania datată 1695, decorată în partea superioară cu blazonul Cantacuzinilor.

În ținutul Roman și, prin urmare, și în municipiul Roman, a existat o comunitate numeroasă de armeni care au stimulat finanțele, comerțul și producția meșteșugărească. **Biserica Armenească** a reprezentat, firească, un centru spiritual al armenilor romașcani, care impresionează și astăzi prin fațadele originale, înălțimea turnurilor-clopotniță și eleganța, în ansamblu, a edificiului.

Încă din secolul XIV a existat un interes al comunității pentru asigurarea unui lăcaș de cult, materializat prin cumpărarea de la sași a unei bisericuțe de lemn în jurul anului 1355⁸². Fie că lăcașul nu corespundea sub aspectul dimensiunilor, fie că nu a rezistat timpului, a fost necesară ridicarea unei construcții de piatră, în anul 1609. Lucrări de refacere s-au făcut la mijlocul secolului XIX, sub coordonarea arhitectului bavarez Johan Brandel de Daggendorf și cu finanțarea lui Donica Simionovici, proprietarul moșiei Simionești – Cordon și a lui Teodor Solomon, proprietarul moșiei Butnărești-Roman. În urma acestor lucrări, s-a supraînălțat biserica, s-a construit pridvorul cu turnul-clopotniță și s-au adăugat veșmântarul și proscomidarul, din dorința, de a o apropia, probabil, ca înfățișare, de Biserica Armenească din Iași, care fusese restaurată la începutul secolului XIX⁸³.

Aflată pe locul unei bisericuțe de lemn ridicată în secolul al XVIII-lea de către un anume preot Ioniță, Biserica „Intrarea în biserică a Maicii Domnului” - „Precista

---

⁷⁸ Melchisedec Ștefănescu, *op. cit.*, pp. 39-40.

⁷⁹ Marcel Drăgotescu, Adriana Comaniciu, *op. cit.*, p. 153.

⁸⁰ Melchisedec Ștefănescu, *op. cit.*, p. 40.

⁸¹ Vasile Drăguț, Corina Nicolescu, *op. cit.*, p. 332.

⁸² Marcel Drăgotescu, Adriana Comaniciu, *op. cit.*, p. 154.

⁸³ Marcel Drăgotescu, Adriana Comaniciu, *op. cit.*, p. 154.

Mică” a fost construită între 1791 și 1826, timp în care a funcționat și cu un acoperiș provizoriu⁸⁴. A fost numită „Precista Mică” pentru a o deosebi de „Precista Mare”, ambele biserici având, inițial, același hram. În 1850, „Precista Mică” a primit hramul „Intrarea în biserică a Maicii Domnului”.

Biserica „Sf. Nicolae” a fost construită, inițial din nuiiele, apoi din lemn⁸⁵, ca lăcaș al negustorilor brașoveni și lipscani prezenți în viața comercială a Romanului. Ridicată pe la 1600, a fost atestată documentar în „mărturisirea hotarnică” datată 3 septembrie 1752 cerută voievodului Constantin Cehan Racoviță de către episcopul Ioanichie al Romanului⁸⁶. Biserica din lemn a fost înlocuită cu actuala biserică de zid între 1747 și 1769, iar deasupra icoanelor împărătești păstrează o inscripție cu litere latine care precizează că iconostasul a fost dăruit de episcopul Gherasim al Romanului în 1816⁸⁷.

O tipologizare a ctitorilor, ctitoriilor sau daniilor făcute către biserică ar fi, desigur, dificil de realizat, dar ctitoriile analizate împart câteva trăsături comune.

Înainte de bisericile de zid, a existat, mai întotdeauna, o bisericuță veche de lemn, de nuiiele sau de paiantă, de cele mai multe ori construcție a credincioșilor locului, mărturie a sentimentului puternic religios care unea comunitatea locală. Bisericile de zid erau ridicate mai ales de familiile de boieri sau de Episcopia Romanului.

Ctitoria sau sprijinul material acordat bisericii se realiza, pentru pomenire, așa cum rezulta din textul care însoțea daniile sau ctitoriile. Daniile făcute pentru cei aflați încă în viață arătau responsabilitatea donatorului pentru sufletul său și credința că faptele îi vor fi recompensate prin mântuire. Strămoșii erau și ei amintiți, aceasta constituind o practică obișnuită care dovedea smerenia celui care făcea dania și dorința de a-i pomeni pe înaintași. Se foloseau formule specifice, precum: „pentru pomenirea lor și a părinților lor”, „spre amintire”, „pentru vecinica pomenirea lor”, „spre veșnica pomenire și dorința mântuirii sufetelor Domniilor Sale și tot neamul”, „întru pomenirea sa și a părinților săi și a fraților”, „întru slava lui Dumnezeu și întru iertarea păcatelor sale”, „până la sfârșitul veacurilor”.

Ctitoriile au fost făcute nu numai de români, ci și de armeni și sași, ortodocși și catolici, atât de familiile boierești, cât și de enoriașii locului, de preoți, episcopi, negustori sau, pur și simplu, de oameni cu „dare de mână”.

Alegerea locului ctitoriei nu era întâmplătoare, de cele mai multe ori, era centrul satului sau al comunității. În cazul boierilor, se avea în vedere și faptul că biserică aleasă urma să fie și necropola familiei.

„Activitatea” de ctitor și donator era una foarte bogată în cadrul familiilor boierești. Acțiunile ctitoricești inițiate de acestea sau ajutorul pe care îl ofereau bisericilor, însemnau, de fapt, posibilitatea iertării păcatelor și mântuirii. Indiferent de

---

⁸⁴ Melchisedec Ștefănescu, *op. cit.*, p. 41.

⁸⁵ *Ibidem*, pp.40-41.

⁸⁶ Marcel Drăgotescu, Adriana Comaniciu, *op. cit.*, p.155.

⁸⁷ *Ibidem*.

momentul sau scopul în care au fost realizate daniile și ctitoriile, ele evidențiază preocuparea față de activitatea ctitoricească a acestor familii, în cele din urmă, importante sprijinitoare ale lăcașelor de cult din Ținutul Romanului și ale întreg creștinismului românesc.

Bibliografie selectivă

- Adashinskaya, Anna, *Ktetor: Practices of Ecclesiastic Foundation, Sponsorship, and Patronage in Late Byzantium and Balkan Slavic Countries*, Central European University. Department of Medieval Studies, Budapest, Hungary, 2020;
- Balș, Gheorghe, *Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacul al XVI-lea*, București, 1928;
- Idem, *Bisericile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, Fundațiunea Regele Ferdinand I, București, 1933;
- Idem, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, Ed. Karl A. Romstorfer, ediția a doua revizuită, ediție îngrijită de Tereza Sinigalia și Victoria-Paraschiva Batariuc, Suceava, 2012;
- Bălan, Ioanichie, *Pateric Românesc*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1990
- Brusanowski, Paul, Lucian, *Stat și Biserică în vechea Românie între 1821-1925*, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2010;
- Ciubotaru, Ion, H., *Gherăești, un sat din ținutul Romanului*, Ed. Presa Bună, Iași, 2003;
- Ciurea, Dumitru, *Moldova sub domnia lui M. Sturza*, Iași, 1947;
- Codrescu, Theodor, *Uricariul*, vol. VIII, Tipo-Litografia Buciumului Român, 1886;
- Costăchescu, Mihai, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Ed. Viața Românească, Iași, 1932;
- Idem, *Documentele moldovenești dela Ștefăniță Voevod*, Institutul Român de Arte Grafice, Iași, 1943;
- Doboș, Dănuț, *Adjudeni, Șase veacuri de prezență catolică pe Valea Siretului*, Editura Sapienția, Iași, 2005;
- Drăgotescu, Marcel, Comaniciu, Adriana, *Monumente istorice și de arhitectură din județul Neamț*, Ed. Nona, Piatra-Neamț, 2003;
- Drăguț, Vasile, Nicolescu, Corina (coord.), *Monumente istorice bisericesti din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Ed. Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași 1974;
- Georgescu, Valentin, Al., *Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980;
- Ghibănescu, Gheorghe, *Surete și izvoade*, vol. II, Iași, 1907;
- Idem, *Ispisoace și zapise*, vol. II, p. I, 1909;
- Gonța, Alexandru, I., *Documente privind istoria României. A. Moldova. Veacurile XIV-XVII*, Editura Academiei Române, 1990;
- Iorga, Nicolae, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. II, Editura Ministeriului de Instrucție, București, 1901;
- Idem, *Inscripții din Bisericile României*, Fasc. I, Institutul de Arte Grafice și Editură „Minerva”, 1905;
- Idem, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I-II, 1928-1930, Ed. Ministerului de Culte, București;

Istrati, Corneliu, *Condica Visteriei Moldovei din anul 1816*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Iași, 1979;

Idem, *Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1831*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009;

Idem, *Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1820*, Editura Universității ”Al. I. Cuza”, Iași, 2011;

Lahovari, George, Ioan, *Marele Dicționar Geografic al României*, Societatea Geografică Română, 1898;

Lecca, Octav, George, *Familiile boierești române*, Institutul de Arte Grafice și Editura „Minerva”, 1899;

Melchisedec, Ștefănescu, Mihail, *Chronica Romanului și a episcopiei de Romanu: De la anului 1392 pena la anulu 1714*, vol. I, 1874;

Oprea, Ioan, Pamfil, Carmen, Gabriela, Radu, Rodica et. alli., *Dicționarul ilustrat al limbii române*, Editura Litera, 2010;

Petcu, Marcu, Marian, *Mănăstiri și schituri ortodoxe din Moldova astăzi dispărute*, Biblioteca Națională a României, 2010;

Porcescu, Scarlat, *Episcopia Romanului*, editată de Episcopia Romanului și a Hușilor, 1984;

Sava, Igor, *Domeniul mănăstiresc în Țara Moldovei în a doua jumătate a secolului al XIV-lea - secolul al XVI-lea*, Editura Pontos, Chișinău, 2012;

Stănescu, Dumitru, *Viața religioasă la români și influența ei asupra vieții publice*, București, 1906

Stoian, Ion, M., *Dicționar religios*, Editura Garamond, 1994;

Stoicescu, Nicolae, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, Ed. Enciclopedică Română, București, 1971;

Idem, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, Direcția Patrimoniului Cultural Național, București, 1974;

Sturdza, Mihai, Dim. (coord.), *Familiile boierești din Moldova și Țara Românească*, vol. I, Ed. Simetria, București, 2004;

Țuțuianu, Emilia, Bortaș, Cristiana et al., *Cordun – monografie*, Ed. Mușatinia, Roman, 2013;

Ungureanu, Ioan, *Un neam de boieri numit Hermeziu*, în „Carpica XXXIV”, Editura Documentis Iași, 2005;

Urechia, V.A., *Miron Costin. Opere Complete*, tomul II, Tipografia Academiei Române, București, 1888

Vasilescu, Athanasie, *Monografia Mănăstirei și comunei Doljești din Județul Roman*, 1930;

***, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *DEX - Dicționarul explicativ al limbii române*, Ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, 1998;

***, *Documenta Romaniae Historia*, vol. XIX, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1969;

***, *Biblioteci nemțene. Memorie și cultură*, Biblioteca Județeană „G.T. Kirileanu” Neamț, 2018.

Articole și studii:

Atanasiu, Mihai, Bogdan, *Un monah putnean din Țara de Jos: Dionisie Hudici*, în „Analele Putnei”, nr. 1, 2013;

Bacalov, Sergiu, *Aspecte din viața și activitatea marelui vornic Toma Cantacuzino. Secolul al VII-lea*, în „In honorem Alexandru Moroșanu: Studii de istorie medievală, modernă și contemporană a românilor”, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2012;

Chelcu, Marius, Constantin, *O scrisoare din Târgul Piatra de acum două veacuri: contribuții la istoria orașului*, în „Anuarul Institutului de istorie «A.D. Xenopol»”, tom XLVIII, 2010;

Ciobanu, Mihai, Anatolii, *Marele paharnic Ioan Caraiman și câteva date despre neamul său*, în „Analele Științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza» din Iași, tom LXV, 2019;

Constantinescu, I., Iconomul, *Memoriu de starea bisericelor și a parohiilor rurale ortodoxe din cuprinsul Județului Roman, 1980*, în „Biserica Ortodoxă Română. Revistă Periodică Ecclesiastică”, XV, nr. 2;

Cronț, Gheorghe, *Dreptul de ctitorie în Țara Românească și Moldova. Constituirea și natura juridică a fundațiilor din evul mediu*, în „Studii și Materiale de Istorie Medie”, vol. IV, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1996;

Doboș, Dănuț, *O carte despre Adjudeii*, în „Lumina creștinului”, aprilie, 2005;

Eșanu, Diana, *Daniile și ctitoriile femeilor din familiile domnești în Moldova Medievală. O încercare de tipologizare*, în „Buletinul Cercurilor Științifice Studentești”, Nr. 17-18, 2011-2012, Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia;

Gafincu, Alexandru, Ceaușu, Silviu *et al.*, *Cercetări arheologice de suprafață în comuna Bâra (județul Neamț)*, în „Memoria Antiquitatis”, XXXIII-XXXIV, 2017-2018, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț;

Giosan, Stela, *Ținutul Neamț în fondul documentar botoșănean*, în „Forum cultural. Revistă editată de Direcția județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Botoșani”, anul IV, nr. 4, 2004;

Gorovei, Ștefan, S., *Puterea. Ctitorii și genealogii*, în „Anuarul Muzeului Bucovinei”, XLV, Editura Universității „Ștefan cel Mare” Suceava, 2018;

Stahl, Henri, H., *Vechi probleme patrimoniale bisericesti*, în „Studii de sociologie istorică”, București, 1972;

Székely, Maria, Magdalena, *Femei-ctitor în Moldova medievală*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A.D. Xenopol»”, XXXII, Iași, 1995;

Tomescu, Constantin, N., *Știri catagrafice din Biserica Moldovei în 1809*, în „Arhivele Basarabiei”, anul III, nr. 1, 1931;

Văcaru, Silviu, Amărieuței, Mihai, Cristian, *Catagrafia personalului clerical din ținutul Roman (1836)*, în „Memoria Antiquitatis”, XXXV, Ed. Constantin Matasă, Piatra-Neamț, 2019;

Zahariuc, Petronel, *Contribuții la istoria familiei Vârnave de la sfârșitul secolului al XVI-lea până la domnia lui Ioniță Sandu Sturza*, în vol. *Local și național la 100 de ani de la Marea Unire. Reflecții botoșănene*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2019.

Periodice

„Anuarul Eparhiei Romanului”, 1936;

„Anuarul Episcopiei Romano-Catolice Iași”, 1907.

Alte surse

Catalogul Documentelor Moldovenești, vol. V, Doc. nr. 1215;

Direcția Arhive Naționale Istorice Centrale, *Documente Istorice*, CCXII, 70.